

Keskusteleva Foorumi Tampereella

Fakta Julkaistu 04.12.2015 klo 15:55 Kirjoittaja Tommi Kutilainen

Tämänvuotinen Avoimen tieteen foorumi kokosi Tampereen yliopistolle 11.11.2015 noin 150 avoimen tieteen aktiivia. Kysymysten ja keskustelun lisäksi käytössä oli viestiseinä, jonka avulla osallistujat pystyivät [kommentoimaan ja ottamaan osaa äänestyksiin](#). Lounaan ja iltapäivän kahvitaukojen aikana kohtaamispesteillä esittäytyivät ATT:hen [liittyvät hankkeet sekä avoimen tieteen palvelut](#).

Seminaarin avasi Tampereen yliopiston vararehtori Pertti Haapala. Hän aloitti kertomalla [Tampereen yliopiston historiasta](#): nykyisen yliopiston tontilla käydystä sisällissodan ratkaisevimmasta taistelusta, kahdesta Olof Palmesta, sisällissodan kokemuksista perusteensa saaneesta kansalaiskorkeakoulusta 20-luvun Kalliossa sekä sitä seuranneen ns. Sörkan yliopiston siirrosta Tampereelle v. 1960. Siirtoa ”Toijalan taakse” aikanaan vastustivat niin maan hallitus, Helsingin yliopisto, korkeakoulun omat professorit ja etenkin opiskelijat. ”Kuka kuvittelee, että Suomen lahjakkuudet löytyvät Messukylästä ja Hämeenkyröstä”, kirjoitti Pertti Hemánus, Tampereen yliopiston pitkäaikainen tiedotusopin professori. ([Pertti Haapalan esitysvideo](#))

Toinen digiloikka

Riitta Maijala (ATT-hankkeen strategiaryhmän puheenjohtaja, SA) totesi, että olemme tekemässä toista digiloikkaa tutkimuksessa. ”Ensimmäisen digiloikan myötä aineistot, menetelmät ja tulokset ovat jo digitaalisia. Nyt toisen loikan myötä voimme jakaa dataa, menetelmiä ja artikkeleita aivan eri tavalla kuin ennen.”

”Tähtäämme tieteen laadun parantamiseen, ja laajennamme tieteen mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskunnallisesti”, Maijala sanoi. ”Osatavoitteet vuodelle 2015 on saavutettu tai valmistelu on lähtenyt hyvin liikkeelle. Vision toteutuminen v. 2017 vaatii vielä paljon työtä – yhdessä.”

Riitta Maijala esitteli tavoitteita vuodelle 2016. Tulossa on mm. organisaatioiden avoimen tieteen sertifikaatti, toimintakulttuurin avoimuusarvion toistaminen ja selvitys kansalaistieteestä. (Riitta Maijalan [esityskalvot](#) ja [video](#))

Vuoden aikana ansioituneet avoimen tieteen toimijat palkittiin Foorumissa. Avoimen toimintakulttuurin kokonaisarvioinnissa korkeatasoisimmaksi organisaatioksi nousi Helsingin yliopisto ja kattavimmat toimenpiteet avoimuuden ja näkyvyyden seurantaan olivat Jyväskylän yliopistolla. Palkinnot vastaanottivat Jyväskylän tutkimuksesta vastaava vararehtori Kaisa Miettinen (oikea kuva) ja Helsingin yliopiston kehitysjohtaja Ritva Dammert. Palkinnot jakoi Riitta Maijala.

Suomen Akatemia ja Tekes avoimuutta tukemassa

Pentti Pulkkinen Suomen Akatemiasta kertoi, että SA nostaa tieteen uudistumisen laadun ja vaikuttavuuden rinnalle – ja tässä tieteen uudistumisessa ajureina ovat uudet tavat tehdä tiedettä ja näistä avoin tiede on yksi merkittävimmistä. Avoin tiede lisää läpinäkyvyyttä ja vaikuttavuutta, on osa hyvää tieteellistä käytäntöä ja muodostaa kestävä pohjan tieteen tulevaisuudelle.

Rahoittajien näkökulmaa avoimeen tieteeseen esittelivät Pentti Pulkkinen Suomen Akatemiasta ja Soile Ollila Tekesistä.

Soile Ollila kutsui itseään ”avoimen tieteen agentiksi” Tekesissä. Ollila kertoi, että Tekes suosittelee avointa julkaisemista kaikessa tutkimuksessaan ja valmistelee suositusta aineistojen avaamisesta soveltuvien osien. Tekesille tärkeää on elinkeinoelämän hyödyttämisenäkökulma, mutta avoin tiede on myös tärkeä kärki. Tulos on muutakin kuin tieteellinen artikkeli. ([Pentti Pulkkisen ja Soile Ollilan esitysvideo](#))

Teemana julkaisujen avoimuus

Kahden tutkijan keskustelussa Mikael Laakso (Hanken) ja Syksy Räsänen (HY) ottivat kantaa avoimeen julkaisemiseen.

Syksy Räsänen kertoi fysiikan julkaisuperinteestä. ”Tutkimustulokset julkaistaan ensin Arxivissa, sähköisten ennakkojulkaisujen arkistossa, jossa julkaiseminen on ilmaista ja jossa ei ole vertaisarviointia. Seuraava vaihe on julkaiseminen lehdessä, jossa on vertaisarviointi, ja sitten kustantaja myy artikkelin takaisin yliopistolle kovaan hintaan.” Fyysikot ovat olleet pitkään tietotekniikan eturintamassa ja heillä on pitkä perinne jakamisessa, ensin sähköpostitse ja vuodesta 1993 alkaen www:n kautta. ”Osa vertaisarviointia on se, mikä tapahtuu avoimella kentällä”, Räsänen jatkoi.

Mikael Laakso (Hanken, vasen kuva) ja Syksy Räsänen (HY) keskustelivat avoimesta julkaisemisesta.

Mikael Laakso on keskittynyt Open Access -ilmiön tutkimiseen.

”Missään ei ole niin hyvä kulttuuri kuin fysiikassa. Hankenilla on hyviä kokemuksia rinnakkaistallentamisesta. Fysiikkaan verrattuna avoimuus tulee myöhemmin, vasta vertaisarvioinnin jälkeen, kun fysiikassa avoimuus tulee jo aikaisessa vaiheessa.”

Mikael Laakso nosti esille myös meritoitumisen. Kaikilla aloilla ei ole Open Access -lehtiä.

”Jos tutkija haluaa hyvin meritoivan lehden, niin sen sallimilla ehdoilla rinnakkaistallentamisessa voi olla jopa vuoden viive. Nuoren polven tutkijat, jotka ovat syntyneet verkossa, ymmärtävät, ettei kannata rajoittaa yleisöä keinotekoisiiin rajoituksiin perustuen. Aika ratkaisee osan ongelmista.”

Syksy Räsänen mielestä syy lehtien olemassaoloon on historiallinen painolasti.

”Kustantajakeskeiset OA-hankkeet hidastavat kehitystä. Tieteellisen kustantamisen tulevaisuus on se, että bisnestä ei ole. Tarvitaan tapa järjestää vertaisarviointi kustannustehokkaasti.”

Syksy Räsänen mielestä tieteellisten lehtien oikoluku parantaa kieliasua ja lisää virheitä tekstiin ja yhtälöihin, jolloin kokonaisvaikutus on haitallinen. 5000 euron hinta vertaisarviointista ja kielieditoinnista on liioittelua ja rinnakkaistallentamisesta pitäisi päästä eroon pääsemällä eroon kaupallisesta lehdistöstä.

Syksy Räsänen nosti esimerkkinä [Discrete Analysis](#) -lehden, joka järjestää vertaisarvioinnin muutamalla kymmenellä eurolla. Artikkelit julkaistaan julkaisuarkistossa ja lehti antaa artikkeleille laatuleiman. ([Syksy Räsänen ja Mikael Laakson keskustelu videona](#))

Paluu nykypäivään: kotimaiset tieteelliset lehdet

Tieteellisten seurain valtuuskunnan ja Kansalliskirjaston yhteistä hanketta olivat esittelemässä Johanna Lilja ja Antti-Jussi Nygård. Hankkeessa [Kotimaiset tieteelliset lehdet avoimiksi ja vaikuttamaan](#) kehitetään rahoitusmallia kotimaisille avoimille lehdille ja luodaan tekninen infra.

”Varoitus, nyt palataan nykypäivään”, aloitti Johanna Lilja. ”Suomessa on vähän yli 100 suomen- ja ruotsinkielistä lehteä. Näiden avulla voimme kehittää tieteellistä terminologiaa omalla kielellämme ja nämä mahdollistava opetuksen omalla kielellämme. Lehdet antavat mahdollisuuden puhua meille tärkeistä aiheista humanistissa tieteissä ja yhteiskuntatieteissä. Kansainväliset sarjat ovat usein luonnontieteellisiä ja ne käsittelevät meille tärkeitä aloja, kuten pohjoinen luonto ja ympäristö.”

Kotimaisten tieteellisten lehtien taustalla on usein tieteellinen seura ja lehden rahoituksesta merkittävä osa tulee tilausmaksuista. Päinvastoin kuin suuret kansainväliset kustantajat, nämä seurat eivät kylve rahassa. Kun lehti muuttuu avoimeksi, rahoituspohja muuttuu, kun tilausmaksut jäävät pois.

Johanna Lilja ja Antti-Jussi Nygård esittelivät Tieteellisten seurain valtuuskunnan ja Kansalliskirjaston yhteistä hanketta Kotimaiset tieteelliset lehdet avoimiksi ja vaikuttamaan.

Johann Lilja kertoi rahoitusmalleista, että monet lehdet ovat kiinnostuneita pilotoimaan avointa julkaisua tai siirtyä kultaisen tien julkaisemiseen. Ensimmäiset toimenpiteet ovat artikkelikohtaisten kustannusten arviointi ja vaikutusten arviointi.

”Tekninen puoli on vähemmän tunteita herättävä”, totesi Antti-Jussi Nygård TSV:stä. Hän kertoi käytössä olevasta järjestelmästä ([open journal systems, ojs.tsv.fi](http://openjournal.org)) ja siihen tulevista muutoksista. Painopisteinä ovat ulkoasun ja responsiivisuuden parantaminen, tunnisteet, oikeudet ja ylläpitoon liittyvät asiat, kuten sopimukset lehtien kanssa, julkaisujen pitkäaikaissäilytys, päivitykset ja tekninen tuki. ([Johanna Liljan ja Antti-Jussi Nygårdin esitysvideo](#) ja [kalvot](#))

Vielä kahdessa maailmassa

Kristiina Hormia-Poutanen Kansalliskirjastosta kertoi kustantajasopimusten neuvotteluista, jotka käynnistetään tämän vuoden aikana. ”Olemme toisaalta avoimen tieteen maailmassa, ja toisaalta tässä maailmassa, jossa tilataan maksullisia lehtiä.” FinELib on yliopistojen, AMK:jen, tutkimuslaitosten ja kirjastojen muodostama konsortio ja se on ollut toiminnassa vuodesta 1997 lähtien. FinELibin neuvottelee keskitetysti käyttöoikeussopimuksia koti- ja ulkomaisiin sähköisiin aineistoihin ja näiden sopimusten vuosiarvo on hieman yli 22 miljoonaa euroa. Viiden vuoden aikana FinELib on maksanut isoille lehtikustantajille noin 60 miljoonaa euroa. Vuonna 2016 neuvoteltavissa ovat sopimukset mm Elsevierin, Sagen, Taylor&Francisin ja Wiley-Blackwellin, IEL:n, ACS:n ja ACM:n lehtipaketeista. Neuvottelun Elsevierin kanssa tiedetään etukäteen vaikeiksi. Neuvotteluja varten on muodostettu HY:n vararehtori Keija Hämäläisen vetämä strategiaryhmä, joka laatii neuvottelutavoitteet ja miettii miten näihin tavoitteisiin päästään. Myös varsinainen neuvotteluryhmä on nimetty.

Tieteellisessä kustantamisessa trendinä on, että pienten kustantajien määrä vähenee ja suurten kustantajien julkaisumäärät nousevat. Käännekohta oli vuosi 1995, jolloin alettiin siirtyä sähköiseen julkaisemiseen eikä pienillä kustantajilla ollut varaa investoida. Elsevierin vuosittainen voitto on 40 % ja muilla suurilla kustantajilla 28 – 35 %, joten tieteellinen kustantaminen on varsin tuottoisaa bisnestä. Hinnat myös nousevat kovaa tahtia, esimerkiksi Elsevierin paketin hinta vuonna 2015 on 1,5 kertaa enemmän kuin vuonna 2007.

Avoin julkaiseminen Suomessa on kasvussa: EU/Horizon2020 ja Suomen Akatemia velvoittavat, OKM:n ATT-hanke luo mainetta ja avoimuutta edistetään eri hankkeissa. ”Ei ole koko maan kattavaa OA-mandaattia – tätä keskustelua viedään OKM:n suuntaan”, kertoi Kristiina Hormia-Poutanen.

Kristina Hormia-Poutanen toimii myös Euroopan kirjastojen järjestön Liberin puheenjohtajana. ”Liber on voimakkaasti ajamassa tiedonlouhinnan mahdollisuutta, mutta tässä suhteessa Euroopan tekijänoikeus lainsäädäntö on vanhentunut.” Tähän pyritään vaikuttamaan [Haagin deklaraatiolla, jonka suomennos on julkaistu avointiede.fi-sivustolla](#). Deklaraation voi allekirjoittaa myös yksityishenkilönä. ([Kristiina Hormia-Poutasen esitysvideo](#) ja [kalvot](#))